

PREÀMBUL

Visionari, alliberador de l'amor, nostàlgic de l'absolut,¹ revolucionari, minucios i concret en l'erotisme, Andreas Embirikos (1901-1975) obre horitzons inesperats tant en la literatura grega com en el conjunt dels clàssics contemporanis. Investigador incansable, és el primer escriptor surrealista, el primer psicoanalista de professió a Grècia, i un dels autors que va portar a límits més extrems la recerca de les possibilitats de la llengua poètica grega.

La seva revolució se'ns presenta com una necessitat de dir i convertir en innocents els desigs més íntims —els «pensaments que tenen sovint els homes, però que gairebé sempre oculten»— i d'anunciar la vinguda d'un nou món. Ens proposa, doncs, una introspecció en l'espai íntim i l'adveniment d'una utopia, l'objectivació de la subjectivitat i la subjectivació del món futur. I així ens recorda, a voltes, una revolució semblant a la que suscità Safo, quan davant els ideals masculins proclama que «el més bell és el que un estima», i, a voltes, l'extrema violència d'un autor com el marquès de Sade, amb qui comparteix la necessitat d'explicitar el desig. En ambdós casos, resulta provocador, ja que per a Embirikos el més bell és la dona que desitja i sent plaer, fins i tot la dona en ple orgasme, mentre que el desig d'intimar-hi sense cap mena de limitació és el fil conductor de bona part de la seva escriptura, i sovint el punt de partida de l'humor dels seus relats.

---

¹ Entenem que a Embirikos li escaurién fàcilment els títols, ja clàssics, de Sarane Alexandrian, *Les libérateurs de l'amour*, i de George Steiner, *Nostalgia for the Absolute*. (Totes les notes del llibre, si no s'indica el contrari, són de la traductora.)

En la seva provocació, Embirikos s'adscriu clarament al surrealisme, el moviment que volia «canviar el món» i «canviar la vida». S'hi interessa ja des dels anys vint, durant la seva primera estada llarga a París. Al principi dels anys trenta, segurament el 1932 o el 1933, entra en contacte amb el grup i es relaciona amb André Breton, Paul Éluard, Yves Tanguy i Óscar Domínguez. No gaire després, el 1935 —tal com podeu llegir a «Amur-Amur», el primer text del llibre que teniu a les mans—, Embirikos inaugura el surrealisme a Grècia amb dues «accions» decisives: la publicació d'*Alts forns* —el llibre més experimental publicat fins llavors en la Grècia moderna, tingut per escriptura automàtica i que desencadenà un veritable escàndol literari— i la conferència «Sobre surrealisme». El mateix any comença a exercir com a psicoanalista.

Embirikos inicia així una aventura de recerca en el llenguatge i en la psique que havia de continuar al llarg de tota la seva vida. El 1945 publica el recull de poemes *Pais interior*; el 1960, *Escrits o Mitologia personal*; i el 1964, l'última obra sencera que apareix en vida de l'autor, la novel·la curta *Argo o Vol d'aeròstat*. Deixa al calaix —i en maletes, paquets de tabac, tovallons— una gran quantitat de textos i, a sobre de la taula, alguns llibres enllestits: la novel·la curta *Zemfira o El secret de Pasífae*; els poemes en prosa reunits sota el títol d'*Oktana*, nom de la ciutat futura imaginada pel poeta; els poemes que canten la religió de l'amor explícit de *Totes les generacions o L'avui com a demà i com a ahir*, i, sobretot, l'extensa novel·la eròtica, en vuit volums, *El Gran Oriental*, en què l'autor rememora el viatge de Liverpool a Nova York del transatlàntic *Great Eastern* el 1867, transformat en un espai d'aventures eròtiques excepcionals, i d'encontres, somieigs i visions en el camí vers la ciutat anhelada de l'amor lliure, més concretament lliure de culpa.

La seva obra fa somiar en un món immens, igual que la seva biografia, evocadora d'una Europa de laxes fronteres. Andreas Embirikos neix a Brăila (Romania) el 1901, de pare grec i mare mig grega i mig russa, i passa la infantesa i la major part de la seva vida a Grècia. Fill d'armador, la col·laboració en les empreses paternes el porta a viure, durant les dècades dels anys vint i trenta, a Suïssa, Anglaterra i França. Són uns anys crucials per a la formació del jove Embirikos, que s'amara del que li ofereixen aquests moments també crucials per a la intel·lectualitat europea. Estudia a Atenes, Lausana i Londres, sobretot filologia, economia i filosofia. A França, fora dels estudis estrictament universitaris, s'interessa pel que més havia de marcar-lo: la psicoanàlisi, a través de René Laforgue, el surrealisme de Breton i les lectures de Hegel per Alexandre Kojève.

Embirikos està en comunió amb aquests ambients intel·lectuals, que, abans de la Segona Guerra Mundial, pretenien canviar completament la realitat. Per a ell, la revolta s'orienta primer de tot contra el pare i la força capitalista que representa, i, en conseqüència, contra les formes culturals que encadenen l'ànima humana.

El riu Amur, que dóna nom al primer text del llibre, és la metàfora ideal d'aquests anhels, la necessitat d'exterioritzar i expandir el territori de la psique, de retornar als ideals materns i a Rússia i de retre homenatge als llocs concrets, vinculats a idees, sentiments i imatges que, viscuts o imaginats, conformen paisatges dotats de càrrega emotiva, filosòfica i literària. El poder evocador d'aquest riu que porta el nom de l'amor en francès ja havia estat explotat pel surrealisme: Joseph Delteil, el 1922, titula la seva primera

novel·la *Sur le fleuve Amour*, i el 1927 Joan Miró pinta *Paysage (Paysage sur les bords du fleuve Amour)*. Embirikos s'alinea, doncs, al costat d'aquests autors i entreteixeix el riu amb els pensaments, els desigs i les associacions que conformen la seva mitologia personal.

«Amur-Amur» és el text en què l'autor revela el seu principal descobriment poètic: el poema-esdeveniment —terme d'intenses ressonàncies dadaistes—. Entrellaçant-hi la poesia i la vida, relata com descobreix, a la vora d'una cascada a Suïssa, aquesta nova forma poètica destinada a ultrapassar qualsevol límit, ja sigui el de les imposicions culturals, ja sigui el de la pròpia consciència, i a identificar-se amb el «flux del seu esdevenir». Com per a la modernitat literària del segle XX, per a Embirikos no sols es tracta de descriure, sinó de ser; no sols expressar, sinó crear. Així, més enllà dels límits de la consciència, és a dir, al llindar de l'inconscient freudià, el poema-esdeveniment es converteix en un esdeveniment psíquic. I el flux, mai més ben dit, no s'atura aquí. La descoberta del poema-esdeveniment parteix d'una cascada a Suïssa —«am Quell der Donau», per dir-ho amb Hölderlin—, travessa Europa i Àsia, i arriba a la desembocadura del riu Amur al mar d'Okhotsk, al Pacífic.

Tot el volum *Escrits o Mitologia personal* és ple d'esclats psíquics que lliguen l'interior i l'exterior. El poema-esdeveniment es retroba en les coincidències, les associacions lingüístiques, el procés de creixement dels personatges, l'ímpetu vital de cada relat. I pren cos també en pràctiques poètiques molt concretes, en virtut de les quals les paraules s'uneixen a les altres paraules per camins diferents dels que imposen la lògica o una certa rutina lingüística i afavoreixen el coneixement de l'inconscient.

Una d'aquestes pràctiques consisteix en la recerca dels «fils d'associacions» viscudes, llegides, escrites, que ens porten al «país interior»

de l'autor i que transformen l'escriptura en un procés d'erotització de l'univers vers la utopia de l'amor lliure. Aquesta mena de transformació és la dels paisatges d'«Amur-Amur», la càrrega emocional dels quals tendeix a l'infinit, i és també la dels paisatges de la resta del llibre: a «País del paisatge», precisament, una recreació eròtica d'una natura eminentment grega es veu completada per una escena de caça africana; mentre que la utopia d'Embirikos, ja des de «Personatges i epopeies» —la tercera part d'aquests *Escrits*—, es reforça amb la idea d'Amèrica i el mite del Nou Món. El paisatge es dilata i s'erotitza, com la cascada que es transforma en voluptat. La naturalesa i l'espai, en general, es troben contínuament en expectació de l'amor.

Es transformen, així mateix, tots els símbols, antics i moderns, per subratllar la potència de l'Eros, la força de la vida. En aquesta direcció s'orienten les referències bíbliques, de vegades amb imatges evidents, com les columnes de sal d'«El pardessú», i, altres vegades, amb citacions inserides en nous contextos, com l'espera de l'espòs a «Llum de finestra». El llenguatge litúrgic també hi té el seu paper, ja sigui el de l'Ortodòxia grega, amb bellíssimes expressions com «γλυκύτατόν μου έαρ» («Primavera meva dolcíssima»), el de l'Església protestant americana o l'«Al·là, Al·là!» de l'Islam. La Grècia antiga, al seu torn, i sobretot el mite, reviu i es reinventa. De la ploma d'Embirikos neixen noves versions. El lector trobarà aquí, per exemple, el mite d'Èdip, però no el de sempre, sinó el que explica Càbrias, un personatge imaginari que coneix el que han escrit els tràgics, però no hi està d'acord. Igualment Neoptòlem, fill d'Aquil·les, o Hermolau de Macedònia, cabdill històric d'una conjuració contra Alexandre, es troben aquí fent altres funcions, tan sorprenents per al lector com per al personatge mateix. A *Escrits o Mitologia personal*, aquests mons i aquests personatges no són objecte d'un

comentari des de la distància, sinó que s'insereixen en la nova lògica de cada relat i hi desprenen, per l'art màgic i poètic de l'escriptor, la seva significació més eròtica i sensual.

L'univers d'Embirikos expandeix així el seu erotisme vers el passat, el present, el futur i, afegiríem, el domini del que és imaginable en totes les dimensions. Tot es troba en un esdevenir continu. Tot pot transformar-se en una altra cosa. El món subjectiu i l'objectiu es comuniquen ininterrompudament.

Una altra pràctica habitual a *Escrits o Mitologia personal* és la utilització narrativa dels «mecanismes del somni». Com les associacions, el somni, guiat també pel desig i el llenguatge, constitueix una forma de capgirar la lògica del discurs i enfrontar-se amb els monstres de la realitat interior.

El relat de somnis fou per als surrealistes francesos, entusiasmats pels descobriments freudians, una de les seves pràctiques principals i un element bàsic de les seves revistes. Embirikos heretà aquest entusiasme, i, malgrat que en la seva obra no hi ha, si més no amb indicació expressa de l'autor, relats de somnis propis, sí que hi trobem, en canvi, elaboracions literàries dels mecanismes amb què Freud explica l'elaboració onírica, és a dir, la condensació i el desplaçament.

En almenys tres textos d'*Escrits o Mitologia personal* —«La cinta», «La Mandalènia» i «Nerone»— la teoria freudiana es transforma en mecanismes narratius. En un tipus de desplaçament que es produeix també en l'elaboració de l'acudit i del símptoma, el llenguatge poètic d'Embirikos entrellaça la imatge amb la paraula, i la paraula, de nou, amb la figuració plàstica. Gràcies a aquest procés, el tema eròtic de tots tres relats —la

iniciació a la sexualitat, el compliment del desig i el malson del plaer, respectivament— pren una dimensió subjectiva i ambigua.

Així, el relat «La Mandalènia» sembla la il·lustració perfecta que el somni és el compliment d'un desig. Però Embirikos, convençut que cal alliberar la psique i alliberar el món, no es conforma mai amb els límits de la teoria freudiana. I intenta canviar els límits de la realitat. Com en aquest escrit, en què el desig no desapareix després del somni, ans al contrari, apareix amb la força de la bellíssima deessa Venus, feta dona-estàtua, sempre absolutament present i absolutament absent. La qüestió del desig es trasllada, per tant, de la interpretació del somni a la interpretació de la realitat. El relat «La cinta», al seu torn, recorda el món oníric de les proses de Foix i dels paisatges dalinians i, quant al tema, alguns relats de Rodoreda, com ara el «Viatge al poble de les nenes perdudes», mentre que «Nerone» es pot considerar, ja des d'una perspectiva diferent, un somni d'angoixa. L'interès d'aquest conte consisteix en el fet que Neró suposava per a Embirikos una representació de Mussolini,* amb la qual cosa entra en joc també la història. Tot i que pugui semblar molt crític en la primera lectura, aquest breu escrit és també un dels més valents del llibre: suggereix una anàlisi de les bases sexuals del feixisme i representa alhora un dels textos en què queda més exposada la subjectivitat de l'autor.

En totes les composicions del llibre, que mostren una sexualitat més o menys velada, més o menys lírica, però sempre remarcable, hi podem retrobar elements del llenguatge oníric. El lector hi llegirà altres representacions plàstiques de la paraula. Els relats li suggeriran altres conceptes freudians, com la tendència al fetixisme que es desprèn de les associacions de «La noia

---

* Tal com m'indica Leonidas Embirikos, la primera versió d'*Escrits o Mitologia personal* contenia cinc textos més que l'autor es veié finalment obligat a retirar per qüestions familiars i personals. Un d'aquests textos (Τα τεκταινόμενα) constitueix una crítica psicoanalítica al feixisme i a personatges com Hitler i Göring, i també Popea.

de Pennsilvània», i també molts altres símbols de la sexualitat típics de les interpretacions freudianes i del surrealisme, com el paraigua, els ocells, l'abric o el tren.

Embirikos escull en tots aquests relats una lògica i uns referents diferents dels de l'home despert: els de l'home que desitja. Com indica N. Valaoritis,² en l'escriptura embirikiana governa la lògica de l'*id* o, dit d'una altra manera, la del nen nietzschia que ja pot imposar lliurement la seva llei.

Amb aquestes expectatives, la literatura ja no pot cenyir-se a paràmetres establerts. És per això que els llibres d'Embirikos són sovint inclassificables. Pel que fa al gènere, per exemple, *Escrits o Mitologia personal* es presenta, al primer cop d'ull, com un recull de relats. El primer escrit, però, és eminentment teòric i autobiogràfic. Els altres, ordenats en tres parts —«Novel·les», «Els esdeveniments i jo» i «Personatges i epopeies»—, responen probablement a un ordre cronològic i, tot i la tendència cada cop més narrativa, operen una mescla de gèneres. Podríem dir que els primers textos són els més lírics, mentre que els darrers pertanyen més aviat a la categoria del «conte», sense abandonar mai, tanmateix, el to de la prosa poètica.³□

Ara bé, la mescla embirikiana que més ha portat de corcoll la crítica grega és la que afecta la llengua. Com l'altre poeta surrealista grec, Nikos Engonópulos, Embirikos escriu en un tipus de llengua mixta que, malgrat el precedent de Kavafis, als anys trenta del segle XX és vist com una provocació. Ens trobem en els anys de plena efervescència de l'anomenada «qüestió

---

² N. Valaoritis, «El cas d'Andreas Embirikos. Una anàlisi “desconstructivista” del text “Els textos”» (en grec), *Delear*, 2n període, núm. 3, Atenes, juny del 2001, pàgs. 36-37.

³* Vegeu les observacions sobre aquest tema que fa Iorguis Iatromanolakis al seu llibre *Andreas Embirikos. El poeta de l'amor i del retorn* (en grec), Atenes, Kedros, 1983, pàgs. 114 i ss.

lingüística» o «diglòssia» grega, en què els intel·lectuals i els progressistes maldaven per imposar la llengua popular o demòtica, enfront de la llengua culta, o «pura» o «purista», que era l'oficial i la utilitzada en les obres científiques, el dret, el periodisme i l'educació. Tot i que la base de l'obra embirikiana és generalment, amb l'excepció d'*El Gran Oriental*, el grec demòtic, és molt forta la presència d'elements de la llengua culta, sobretot en les obres en prosa. El resultat d'això és semblant al que provoca, per exemple, el llibre *Sol i de dol* de J. V. Foix. Els senyals d'una llengua aparentment arcaica fan la impressió, a primera vista, que tota l'estructura lingüística és arcaica. Així, Embirikos pot semblar també excessivament purista. En realitat, però, es tracta d'un ús concret i limitat de la llengua pura,⁴ explicable, en el segle XXI, des de múltiples punts de vista: és la llengua en la qual es manifesten moltes de les esferes culturals que posa en joc Embirikos; en el cas dels relats i les novel·les, en què la presència de la llengua pura és més significativa, constitueix un *clin d'œil* als prosistes del segle XIX i, sobretot, a Papadiamandis; és també una forma, molt surrealista, d'apropar la realitat interior a l'aparença de realisme i d'objectivitat que poden conferir tant el registre jurídic com el científic o el tècnic; i és, així mateix, un recurs claríssim per jugar amb l'humor de les paraules, les seves associacions i l'estranyesa de combinar ambdues llengües —car a Grècia la llengua demòtica i la pura eren viscudes realment com a llengües diferents.

L'escriptura d'Embirikos, en l'ebullició dels múltiples fils d'associació, és, doncs, per al traductor una font de dificultats tan delicioses com infinites. A més de la recerca del ritme i del to, com en tota traducció literària, en traslladar Embirikos a la nostra llengua cal trobar un mot per a cada

---

⁴ Vegeu Guy (Michel) Saunier, *Andreas Embirikos. Mitologia i poètica. Assaigs* (en grec), Atenes, Agra, 2001, pàgs. 48-52.

transformació, per al continu esdevenir, i alhora conservar les referències que s'entrecreuen dins el mateix text i, si es pot, mantenir el joc amb els nivells de llenguatge. En aquesta traducció, hem intentat conservar el nivell lingüístic de les expressions embirikianes i alhora —sobretot pel que fa al vocabulari eròtic del text— la transparència de les imatges, així com la insistència i l'exageració de l'alternança de batecs i serenor amb què Embirikos erotitza sovint qualsevol element de la realitat.

Escrits o Mitologia personal és, en definitiva, una obra travessada de dalt a baix per un vitalisme i un erotisme apassionats —dos conceptes gairebé sinònims per a Embirikos—. És alhora un text intimista, suggeridor i ple de secrets que es revelen a cada nova lectura.

Agraïments

Vull agrair l'ajuda de la professora Marie-France Borot, el professor Iorguis Iatromanolakis, el fill del poeta, Leonidas Embirikos, i el professor Ernest Marcos, com també la d'en Maiol Gispert, l'Arguiró Lavva, en Dimitris Panagulis, l'Stavrula Kondonika i els meus pares. Igualment vull expressar la meva gratitud a la Fundació Kostas i Eleni Uranis d'Atenes i a la Sofia Vafiadu, a la Reial Acadèmia de Bones Lletres, al Centre Internacional d'Escriptors i Traductors de Rodes i a la revista *Descord*, que va publicar per primera vegada el relat «Oedipus Rex».

Queda també sempre en el meu record el professor Alexis Eudald Solà, que ens va obrir generosament, a mi i a molts altres, les portes de Grècia.

HELENA BADELL GIRALT